

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94(477:71:73)«1948/1992»
ББК 63.3(9=Укр)6,014

Світлана Гарнагіна

Періодична преса як джерело з історії міжнародної діяльності Державного центру УНР в екзилі у 1948 – 1992 рр.

У статті проаналізовано матеріали іноземної, діаспорної та української преси, які дають змогу дослідити міжнародну діяльність Державного центру УНР в екзилі у 1948 – 1992 рр.

Ключові слова: *Державний центр УНР, міжнародна діяльність, періодична преса, діаспора, класифікація періодичної преси.*

Публікації в засобах масової інформації про міжнародну діяльність Державного центру УНР в екзилі істотно доповнюють уявлення науковців про його місце та роль у боротьбі української діаспори за незалежність України. Саме журналістика передає дух епохи в якій діяв екзильний центр і, крім того, вона найвиразніше відображає суспільні настрої навколо нього.

Протягом тривалого часу періодична преса постійно розвивалась, внаслідок чого набули характерних рис і розширили жанрову палітру. Це обумовлено пильний інтерес джерелознавців до вивчення та класифікації засобів масової інформації як історичного джерела. Проте у наукових дослідженнях не аналізуються газети і журнали як джерело з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР. Виходячи з цього, автор ставить за мету – деталізувати пошуки та систематизувати весь масив повідомлень періодичної преси про міжнародну діяльність екзильного центру УНР у 1948- 1992 рр.

© Гарнагіна С., 2012

Гарнагіна Світлана Олександрівна – аспірант кафедри політології та правознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Матеріали періодичної преси з історії міжнародної діяльності можна поділити на декілька груп:

1) Матеріали преси Державного центру УНР та української діаспори, зокрема, газет: «Америка», «Будучість нації», «Гомін України», «Народна воля», «Національна трибуна», «Наш вік», «Новий шлях», «Праця», «Промінь», «Свобода», «Українська трибуна», «Український голос», «Українське слово», «Український вісник», «Християнський голос», «Шлях перемоги»; журналів: «Смолоскип», «Патріархат», «Православне життя», «Українка в світі» та ін.

2) Матеріали провідних мас-медіа західних країн: американських, канадських, англійських, західнонімецьких, італійських, наприклад, «Amnesty International Newsletter», «The New York Times», «Winnipeg Free Press», «The Winnipeg Tribune», «The Northern daily news», «The Gazette», «The Brantford Expositor», «The Star», «West Toronto», «America», «Svoboda», «La Press», «La Gazette du Nord Vendredi», «Chef de la poste», «Tribune», «Toronto Daily Star», «Sent Katharine standard», «London Free Press», «Hérait», «Tilins Daily Press», «Windsor Daily Star», «Valdor star», «Norden Daily News», «La Gazette de Nord», «Cotburi Daily Star», «Daily Star Times Magazine», «Port Arthur News Chronicle», «La Canada» та ін.

3) Періодичні видання незалежної України: «Урядовий кур'єр», «Народна газета» і т.д.

Перша група джерел - преса Державного центру та української діаспори визначається тим, що є комплексним, багатоплановим джерелом, що містить матеріали, різноманітні за змістом, видами і походженням, також у ній знаходиться величезний обсяг джерел з міжнародної діяльності, які відсутні в архівних фондах, тому що не збереглися і були втрачені.

Преса екзильного центру УНР відзначається малим тиражем, відносною періодичністю видання, але на даний момент вони практично не доступні для дослідників. Тільки деякі примірники збереглися в архівних установах України, а більшість з них була втрачена або знищена.

Примірники періодичної преси Державного центру, що збереглися виступають своєрідною збіркою документів. На її сторінках оприлюднені всі існуючі види і типи джерел з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР. В цьому виді пресі публікувалася досить значна кількість різноманітних

матеріалів про діяльність Державного центру, Української Національної Ради, Товариств прихильників УНРади тощо.

Преса української діаспори також містить багато матеріалів про міжнародну діяльність екзильного центру УНР, але вони фрагментарні та повідомляють про найважливіші та суперечливі події міжнародної та дипломатичної діяльності Державного центру.

Для більш правдивого інформування української еміграції про діяльність екзильного центру УНР було налагоджено постійні контакти з українськими газетами: «Прометей», «Народна воля», «Народне слово», «Свобода» (США), «Український голос», «Канадійський фермер» (Канада), «Українські вісті» (Європа), «Українське слово» (Франція), «Українці в Австралії» (Австралія), «Рада» (Австралія). Згідно з повідомлень цих газет у 1948 – 1949 рр. вони стали офіційними друкованими органами Товариств сприяння УНРади та Товариств прихильників УНР в своїх країнах. Міністерство преси та інформації екзильного центру розміщало офіційні повідомлення у цих газетах.¹

Усі публікації у пресі української діаспори та Державного центру УНР можна розділити на такі підгрупи: 1) офіційні документи; 2) аналітичні матеріали та повідомлення щодо утворення, реорганізації, розвитку та міжнародної діяльності екзильного центру УНР; 3) листи до редакції.

До першої групи належать: 1) Закони та постанови Державного центру та Української національної Ради; 2) матеріали з'їздів, конференції, нарад тощо; 3) публікації меморандумів, відозв тощо.

Майже усі закони публікувалися у тогочасній емігрантській пресі з метою підтримки діяльності екзильного центру УНР серед широких мас українського населення за кордоном.

Вивчення цих матеріалів та порівняння їх з офіційними документами дозволяють встановити їх ідентичність, тотожність, наприклад, «Тимчасовий закон про реорганізацію Державного центру УНР» був надрукований у щотижневику «Будучість нації», але при співставленні його з оригіналом, можна побачити, що до тижневика увійшли тільки 10 статей,² а в оригіналі документа їх 31.³

Деякі закони та підзаконні акти не можна використовувати в дослідженні через те, що в архівному фонді зберігається

тільки уривки або вирізки з періодичних видань і довести їх автентичність та правомірність неможливо.

Іншими документами з історії міжнародної діяльності екзильного центру УНР, що публікувалися у пресі Державного центру та української діаспори, були матеріали з'їздів, конференцій, нарад, круглих столів та замітки, коментарі до них. На відміну від попередньої групи ці документи зустрічаються у пресі в повному обсязі, тому вони дозволяють реконструювати події тих років.

Зокрема, в статті, присвяченій закриттю Першої сесії Української Національної Ради 20 липня 1948 р. у Авгсбурзі (Німеччина), доводилося до відома українців за кордоном: «...це була важна подія для України. Постав новий державний орган Української Народної Республіки – Українська Національна Рада. На його плечі паде тягар керування визвольною працею в державницьких рамках»⁴, також ця стаття повідомляє про створення комісій та міністерств УНРади, в тому числі і міністерства закордонних справ.⁵ Аналогічні матеріали є в інших періодичних виданнях.

Публікація оглядів з'їздів, конференцій та нарад була періодичною. Так, наприклад, після проведення сесій Української Національної Ради газета «Українська трибуна» майже відразу оприлюднював розгорнуту інформацію про них із власними коментарями.⁶

Окремими публікаціями оприлюднювалися також і резолюції з'їздів або нарад. В № 10 «Канадійського фермера» за 1948 р. була надрукована резолюція Ресорту закордонних справ екзильного центру УНР «Україна і Радянська Росія».⁷ У жовтневому номері газети «Свобода» за 1951 р. була опублікована резолюція та доповідь про безпідставність польських зазіхань на територію Галичини і Волині та оприлюднена заява за підписами Президента УНР в екзилі А. Лівницького, Голови УНРади Б. Іваницького, Голови уряду УНР І. Мазепи, керівника Ресорту закордонних справ С. Витвицького про недійсність Варшавського договору від 20 квітня 1920 р.⁸

Преса діаспори активно публікувала меморандуми, відозви, звернення. Це обумовлено масовим розповсюдженням газет та журналів серед української спільноти за кордоном. При аналізі звернень слід мати на увазі, що вони видавалися «власниками» періодичної преси. Багато відозв, звернень та меморандумів, що були надруковані на сторінках газет, не введені до наукового обігу.

Друга підгрупа – аналітичні матеріали щодо утворення, реорганізації, розвитку та діяльності екзильного центру УНР. В цих статтях та повідомленнях провідні діячі аналізували усю подію які відбувалися в УРСР, на еміграції та в світі. Автори публікацій прогнозували подальший розвиток міжнародної діяльності екзильного центру та його співпрацю з представниками УРСР і провідних європейських країн.

Серія матеріалів такого роду надрукована в газеті «Неділя» під стрічкою «Проблеми української зовнішньої політики». Автором цих статей був М. Лівіцький. У номері від 28 вересня 1947 р. він з притаманній йому точністю розкриває основні засади української зовнішньої політики й пропонує концепцію перебудови (чи радше – побудови, устрою) того простору, до якого належить Україна.⁹ У статті М. Лівіцький допускає, що міжнародна співпраця у світових масштабах не виключає блокування, співпраці окремих держав. У висновках до статті автор пропонує: 1) модель створення Сполучених Держав Європи, до яких на рівних правах мали б увійти: Україна, Польща, Білорусь та етнографічна Росія; 2) висуває концепцію утворення блоку держав поміж Балтійським морем і басейном Середземного моря, тобто так зв. Межимор'я, до якого мали б увійти такі держави, як Греція, Болгарія, Югославія, Румунія, Угорщина, Чехо-Словаччина, Польща, Латвія, Литва, Естонія, Білорусь та Україна, але не виключається можливість створення Малого Межимор'я (Литва, Польща, Білорусь і Україна). У статті автор ставить і відразу ж відкидає ідею створення Союзу Вільних народів Росії, яку висуває російська еміграція, бо рано чи пізно появилася б гегемонія Росії.¹⁰

У статті від 5 жовтня 1947 р. Микола Лівіцький порушає проблему потреби висування власної української концепції у міжнародній політиці.¹¹ У статті автор обґрунтовує ідею розподілу Росії і її вплив на міжнародну ситуацію в Європі та світі.

У випуску «Неділі» від 19 жовтня 1947 р. автор звертає увагу на українську справу і англо-саксонський світ, розуміючи під ним Великобританію та Сполучені Штати Америки. Лівіцький доводить думку про те, що варто заручатися підтримкою цих великих держав, які на той момент протистояли Росії.¹² Цікаві думки з приводу відносин Україні і Німеччини висловив М. Лівіцький у наступній публікації від 26 жовтня 1947 р. визнаючи на початку цієї статті, що в

політиці треба керуватися розумом, а не почуттями, автор застеріг, що стосовно Німеччини це важко зробити, оскільки у пам'яті ще занадто свіжі всі ті страхи, які пережила Україна під гітлерівською окупацією.¹³ «Ми не маємо тепер належного голосу в світі, але прийде час, коли ми доведемо, що найбільше людських втрат і найбільшого спустошення зазнала саме Україна. Щодо України існував просто диявольський план нацистів і ми зможемо довести це!».¹⁴ Аргументація М. Лівницького чітко слугує висновкові, що Україна не дивилася пасивно на ганебне поводження німців, настане час, коли ми зможемо висвітлити розміри українського національного руху спротиву. Цікаво й те, що український екзильний центр не підтримував Німеччини, а з початком війни 1939 року – повністю перейшов на бік альянтів. У висновках автор формулює такі тези: 1) будь-які погляди про нібито прихильне ставлення німців до справи українського визволення нічим не обґрунтовані; 2) справжнє ставлення німців до України визначалося їх ставленням до комплексу проблем СРСР, яке завжди коливалося між двома крайнощами: мир чи боротьба з Росією; 3) ставлення Німеччини щодо України визначатиметься так: Україна – неподільна частина заприязненої з Німеччиною Росії, або Україна – німецька колонія; 4) українці повинні підтримувати всі заходи, спрямовані на унеможливлення повороту німецького імперіалізму.¹⁵

Звичайно, авторові можна закинути поспішність висновків, але в цій публікації ми маємо один із розважливих поглядів на проблему України і Німеччини та вплив на неї екзильного центру та УРСР.

Під час вивчення даної групи джерел, необхідно, в першу чергу, врахувати притаманний їй суб'єктивізм, неповноту викладення матеріалів, деякі неточності в трактуванні фактів. Аналітичні повідомлення передають позицію та інтереси тих, кому вони належать або тих, хто їх фінансує. Усі факти, викладені в матеріалах даної групи, неупереджено висвітлюють міжнародну ситуацію в світі та дипломатичну діяльність екзильного центру УНР.

Остання підгрупа – листи до редакцій – характеризується перевагою в матеріалах джерела особистої позиції автора, його думок із приводу міжнародної діяльності Державного центру УНР, висвітленням його міркувань щодо перспектив політичного розвитку екзильного центру, УНРади та УРСР. Така ситуація дуже цінна, оскільки дозволяє виявити загальну картину діяльності екзильного центру УНР очима свідка. Ця група включає загальну

характеристику діяльності усієї еміграції, національного руху в УРСР тощо. Цінність даного джерела для наукового дослідження дещо знижується з огляду на присутність у ньому необґрунтованих авторських догадок та припущень.

Для прикладу розглянемо публікацію листа діяча Української Національної Ради Степана Росохи про його відрядження до міст Канади та Америки у 1949 р. В статті «Моя подорож Вільним світом», яка розміщена у № 18 тижневика «Свобода», Росоха підкреслював значення своєї подорожі містами Канада, значення його зустрічей з офіційними діячами Канади для міжнародної діяльності екзильного центру УНР¹⁶.

Для всебічного висвітлення міжнародної діяльності екзильного центру УНР розглянемо джерела, які відносяться до другої групи – публікації в періодичних виданнях Західних країн, Америки та Канади. Усі публікації даної групи можна умовно поділити на дві підгрупи групи: 1) видання, які прихильно ставилися до діяльності екзильного центру УНР; 2) видання, які не підтримували та критикували міжнародну справу Державного центру УНР (див. таблицю 1).

Дані таблиці свідчать про велику кількість періодичних видань, які прихильно ставляться до діяльності екзильного центру УНР на підтримують його. Видань, які негативно ставилися до діяльності Державного центру значно менше, але й в них можна знайти поодинокі позитивні відгуки.

Першу підгрупу іноземної преси можна поділити на такі категорії: 1) повідомлення, які стосуються суто історичного матеріалу і довідкової інформації про діяльність екзильного центру УНР; 2) статті та матеріали про міжнародну діяльність Державного центру.

До першої категорії відноситься стаття розміщена в 26 номері «Winnipeg Free Press» за 15 березня 1949 р.¹⁷. Зі статті, стає зрозумілим, що автор є прихильником діяльності екзильного центру та знає про нього достатньо багато, але це робить його статтю дещо суб'єктивною. Журналіст наводить досить широкі відомості щодо кількісного та якісного складу центру УНР, подає повну біографію Степана Росохи та його колег. Особливу цікавість являє інформація про реорганізацію Державного Центру УНР у 1948 р. Ця стаття є вагомим підґрунтям для висвітлення процесу становлення реорганізованого екзильного центру УНР.

Повідомлення у номері 32 «Winnipeg Free Press» за 1953 р. дозволяють нам зрозуміти наміри представників екзильного центру по відношенню до українських емігрантів США та Канади, про діяльність міністерства закордонних справ УНРади, про фінансовий та політичний стан ДЦ УНР у 1948–1949 рр., а також окреслити основний спектр проблем, якими переймалися діячі емігрантського уряду в після воєнний період.¹⁸

У 1951 р. «The New York Times» випустив 6 публікацій про Україну, національно визвольний рух та діяльність екзильного центру УНР у 1920 – 1950 рр.¹⁹

До другої категорії відносяться всі повідомлення про міжнародну, дипломатичну діяльність екзильного центру УНР, напр. у 1958 – 1960 рр. у «Cotburi Daily Star», «Daily Star Times Magazine», «Port Arthur News Chronicle», «La Canada» Ф. Пігідо опублікував ряд статей на підтримку позицій УНР та її лідерів. Найбільший розголос мали статті «Та все ж ... Соборна УНРеспубліка», «Брутальна фальшивка», «Масовий клебочучий рух».²⁰

Велику кількість статей та інформативних матеріалів, присвячених боротьбі українського народу за відродження незалежної демократичної України було надруковано в багатьох американських і канадських засобах масової інформації під час подорожей до Північної Америки Голови УНРади І. Багряного в 1959 р. та Президента УНР в екзилі М. Лівіцького в 1958 та 1960 рр.²¹

До другої групи відносять ті періодичні видання, які негативно висловлювалися стосовно діяльності екзильного центру УНР та його дипломатії. В першу чергу це були видання російської еміграції, які вбачали у діяльності Державного центру УНР «расшатывание дружественных отношений в СССР».²²

Деякі газети та журнали Канади та Німеччини, також вбачали в діяльності української еміграції спроби посварити країни Європи, з метою зміцнення свого авторитету та подальшого співробітництва з країнами противницями Росії, що в свою чергу може привести до посилювання міжнародних конфліктів і третій світовій війні.²³

Розглядаючи усю сукупність статей та повідомлень у іноземній пресі слід враховувати той факт, що тільки 15 періодичних видань (з досліджених нами) систематично подавали інформацію про діяльність Державного центру, а саме: «Winnipeg Free Press», «The Winnipeg Tribune», «The Northern daily news», «The Gazette»,

«The Brantford Expositor», «The Star», «West Toronto», «America», «Svoboda», «La Press», «La Gazete du Nord Vendredi», «Chef de la poste», «Tribune», «Toronto Daily Star», «London Free Press».

На основі дослідженої періодики і викладених фактів можна зробити відповідні узагальнення. Тому вся їхня інформація вимагає уважного ставлення і критичного переосмислення на предмет достовірності фактів, подій, явищ. Тим не менш, роль іноземних мас-медіа у висвітленні процесу міжнародної діяльності екзильного центру УНР.

Третя група періодичної преси представлена виданнями незалежної України: «Народна газета», «Урядовий кур'єр», «Відомості ВР України», «Українська газета».

У цих виданнях у 1991 – 1992 рр. розміщувалися невеликі повідомлення про Надзвичайну сесію Української Національної Ради та про передачу повноважень від Президента УНР в екзилі М. Плав'юка до тоді діючого Президента України Л. Кравчука.²⁴

Усі ці повідомлення містили оглядові матеріали про існування та діяльність Державного центру, а стосовно міжнародної діяльності використовували тільки загальні фрази: «Вони боролися за незалежність та соборність нашої держави, виконували усі накази наших дідів – пращів. Завдяки їх діяльності, про нашу країну пам'ятають у світі».²⁵

Аналіз періодики свідчить про те, що діячі екзильного центру співпрацювали з засобами масової інформації української діаспори та осередків поселення українців в Західній Європі та Америці. Періодика висвітлювала всі важливі події, які відбувалися у Державному центрі УНР в екзилі, але відгуки авторів повідомлень на них були не завжди позитивними.

Матеріали газет та тижневиків є цінним джерелом для вивчення діяльності екзильного центру УНР, через те, що містить значний масив публікацій про заходи органів влади щодо підтримки авторитету України на міжнародній арені та відновлення незалежності держави, участь делегатів Державного Центру у міжнародних конференціях, організаціях тощо. Крім того, саме через повідомлення у пресі багато українців-емігрантів дізнавалися про становище УРСР та життя українців на теренах Батьківщини.

Таким чином, матеріали періодики містять великий потенціал відомостей про міжнародну діяльність екзильного центру

Української Народної Республіки у 1948 – 1992 рр., проте ще багато періодики залишається несистематизованою та неопрацьованою, тому зазначена тема потребує подальшого вивчення.

Таблиця 1

Відношення іноземної періодичної преси щодо міжнародної діяльності екзильного центру УНР

<i>Прихильно ставляться</i>	<i>Не прихильно ставляться</i>
«Winnipeg Free Press», «The Winnipeg Tribune», «The Northern daily news», «The Gazette», «The Brantford Expositor», «The Star», «West Toronto», «America», «Svoboda», «La Press», «La Gazete du Nord Vendredi», «Chef de la poste», «Tribune», «Toronto Daily Star», «Sent Katharine standard», «London Free Press», «Hérait», «Tilins Daily Press», «Windsor Daily Star», «Brentford ekspozitor», «Insight Montreal - Ottawa», «Montreal Daily Star», «Di journal», «News of Edwand», «Timmins Daily Press», «Insight», «Rouen Noranda Press», «La Frontera Rouen», «La Gazette du Nord Valdor», «Valdor star», «Norden Daily News», «La Gazette de Nord», «Cotburi Daily Star», «Daily Star Times Magazine», «Port Arthur News Chronicle», «La Canada», «Amnesty International Newsletter», «The New York Times»	«Русская мысль», «Новое русское слово», «Esquiu», «La Opinion», «La Devoir», «Herald Tribune», «The Macomb Daily»

Примітки:

1. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 374, арк. 27
2. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 374, арк. 23
3. Тимчасовий закон ДЦ УНР. Другий наклад. – Філадельфія, 1979
4. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2002, арк. 7 - 9
5. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2004, арк. 20 – 20 зв.
6. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2004, арк. 25
7. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2002, арк. 8 - 10
8. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2004, арк. 169.
9. Ливицький М. Проблеми української зовнішньої політики // Неділя. – 1947. – 28 верес.
10. Ливицький. М. Проблеми української зовнішньої політики // Неділя. – 1947. – 28 верес.
11. Ливицький М. Блок поневолених народів // Неділя. – 1947. – 5 жовт.
12. Ливицький М. Українська справа і англо-саксонський світ // Неділя. – 1947. – 19 жовт.
13. Ливицький М. Україна й Німеччина // Неділя. – 1947. – 26 жовт.
14. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2004, арк. 12.
15. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 2004, арк. 15.
16. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 366, арк. 19.
17. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 368, арк. 32.
18. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 379, арк. 4.
19. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1, арк. 93-94.
20. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1, арк. 119.
21. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 374, арк. 27.
22. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 374, арк. 16.
23. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 374, арк. 15, 15 зв, 18.
24. Іванченко Р. Учимося на помилках наших предків УНР// Українська газета. – 1994. – 10 листопада. – с. 10 -12; Мельник М. Еміграційні уряди та їх історично-правовий аналіз// Визвольний шлях. – 1990. – Кн.3. – с. 25 – 33
25. Про національний архівний фонд і архівні установи від 24 грудня 1993 р. // Відомості ВР України. – 1994. - №15. – с. 1, 17; Самійленко І. Президенти УНР в екзилі Андрійці і Микола Ливицькі // Народна газета. – 1996. - №3 (січень). – с. 4.

Svitlana Garnagina

**Periodical press as a source of the international activities of the
State Center UNR in ekzile in 1948 - 1992 years.**

The article analyzes the foreign materials, and the diaspora of the Ukrainian press, which allow us to study the international activities of the State Center UNR in ekzile in 1948 - 1992 years.

Keywords: *National Center for UNR, international activities, periodicals, Diaspora, classification periodicals.*

Надійшла до редколегії 18.10.2012 р.